

ROLE KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ V OBLASTI PREVENCE A INTERVENCE PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ ZE ŠKOL¹

THE ROLE OF CAREER COUNSELLING IN EARLY SCHOOL LEAVING PREVENTION AND INTERVENTION

Jana Trhlíková

Abstrakt

Česká republika se dlouhodobě řadila k zemím s nízkým podílem předčasně odcházejících žáků ze vzdělávání. V současné době ovšem patří k několika málo zemím EU, kde toto procento má rostoucí tendenci. Studie přibližuje závěry výzkumu názorů a zkušeností pedagogických pracovníků základních a středních škol, který byl realizován v Národním pedagogickém institutu České republiky (NPI ČR) v letech 2022 – 2023. Metodou sběru dat byly ohniskové skupiny. Z analýzy dat vyplynulo, že předčasné odchody jsou pracovníky škol vnímány jako komplexní problém, k jehož řešení mohou metody kariérového poradenství přispět. Na druhou stranu podle jejich názoru hrají klíčovou roli sociální, ekonomické a kulturní faktory. Ačkoli tedy existují nástroje, které školy v oblasti prevence a intervence předčasných odchodů s úspěchem využívají, možnosti řešení jsou omezeny rozsahem působení škol a pravomocemi pedagogických pracovníků. Analýza dat zároveň odhalila nedostatečnou provázanost školství s oblastí sociální podpory i deficity v oblasti metodické podpory a personálního zajištění škol.

Klíčová slova: předčasné odchody ze škol, kariérové poradenství, sociální znevýhodnění

¹ Tato empirická studie prošla standardním recenzním řízením.

Abstract

The Czech Republic has long been one of the countries with a low proportion of early school leavers, but currently it is one of the few EU countries, where this percentage has an increasing tendency. The study is based on the conclusions of research into the opinions and experiences of teaching and counseling staff in primary and secondary vocational schools, where the issue of early school leaving is viewed through the lens of staff, which research has been carried out in the National Pedagogical Institute of the Czech Republic (NPI ČR) during 2022 – 2023. Qualitative data were obtained through the focus group method. The results of the analysis showed that school workers perceive early leaving as a complex problem to which career guidance and counselling methods can help solve it, on the other hand, social, economic and cultural factors play a key role in their opinion. Therefore, although there are tools that schools successfully use in the field of prevention and intervention of early school leaving, the possibilities of solutions are limited by the fact that the source of the problem often lies outside the area of the school and school counselling system. At the same time, the data analysis revealed the insufficient connection between education and the area of social support, as well as deficits in the area of methodical support and staffing of schools.

Keywords: early school leaving, career guidance, social disadvantage

Úvod

Předčasné odchody ze vzdělávání nepatří v České republice k tématům, kterým by byla věnována širší pozornost, což patrně souvisí s tradičně nízkým podílem žáků, kteří ze vzdělávání odcházejí. Oproti tomu v rámci EU jsou předčasné odchody dlouhodobě vnímány jako významný negativní faktor s nepříznivými ekonomickými a sociálními dopady. Snížení předčasných odchodů pod 10 % bylo zařazeno mezi hlavní cíle Strategie Evropa 2020 pro oblast vzdělávání (Evropská komise, 2010) a v roce 2021 Rada EU v *Usnesení o strategickém rámci evropské spolupráce v oblasti vzdělávání a odborné přípravy* uvedla mezi strategické priority do roku 2030 další snížení tohoto ukazatele pod 9 % (Rada EU, 2021).

Česká republika výše uvedené limity dlouhodobě plní. Znepokojujícím faktem ovšem je, že patříme k několika málo zemím EU, kde má procento předčasných odchodů ze vzdělávání spíše rostoucí tendenci. Zatímco v letech 2012 až 2014 činilo toto procento jen 5,5 %, resp. 5,4 %, v roce 2020 se zvýšilo na 7,6 %. V roce 2021 kleslo na 6,4 % a v roce 2022 na 6,2 % (Eurostat, 2023). I přes tento pokles Česká republika stále neplní svůj národní cíl avizovaný do roku 2020, který činil 5,5 %. Jedním z důvodů nárůstu procenta předčasných odchodů je pravděpodobně i zavedení jednotné (státní) maturitní zkoušky.² Na druhé straně určitou výhodu skrývající se přímo ve vzdělávacím systému České republiky zřejmě představuje vysoký podíl žáků odborného vzdělávání, který je na základě porovnání různých

2 Vyčíslení vlivu zavedení jednotné maturitní zkoušky na předčasné odchody ze vzdělávání je statisticky obtížné z důvodu neexistence jednotného identifikátoru žáka, který by umožnil sledovat individuální vzdělávací dráhu, včetně přechodů z programů ukončených maturitní zkouškou do programů ukončených výučním listem a opakovaných vstupů do vzdělávání i možnosti úspěšně složit maturitní zkoušku v opravných termínech s odstupem až pěti let.

vzdělávacích systémů považován za jeden z protektivních faktorů (Clycq, Nouwen, Van Caudenberg, Orozco, Van Praag, L. & Timmerman, 2017). Důvodem je patrně atraktivnější perspektiva uplatnění na trhu práce pro absolventy programů odborného vzdělávání, která je může motivovat k setrvání ve vzdělávání. Mezi další protektivní faktory můžeme zařadit relativně vysokou míru prostupnosti mezi jednotlivými kategoriemi vzdělání a existenci vzdělávacích programů s nižšími nároky, které jsou určeny především pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (učební obory kategorie E).

Naopak rizikovým faktorem je v ČR spojení předčasných odchodů ze vzdělávání s nezaměstnaností, chudobou a závislostí na sociálních dávkách. Vazbu mezi předčasnými odchody ze vzdělávání a vyšším rizikem mezigenerační reprodukce sociálního vyloučení potvrzují např. výzkumy realizované ve školách v sociálně vyloučených lokalitách, které ukázaly, že problémy žáků s prospěchem či absencemi zde nejsou jen záležitostí jednotlivců, ale spíše strukturální charakteristikou vzdělanostních drah těchto žáků (Čada, 2015). Nejen sociální, ale i ekonomické dopady předčasných odchodů jsou přitom značné. Podle odhadů činí finanční dopad jednoho předčasného odchodu ze vzdělávání na veřejné rozpočty do roku 2067 asi 13 mil. Kč (Matoušek, 2018).

Předčasné odchody ze vzdělávání v ČR a EU

Předčasné odchody ze vzdělávání jsou v zemích EU vnímány jako vážný problém. Definice a s tím související koncepty ovšem nejsou jednotné a v rámci jednotlivých zemí se liší (Oomen & Plant, 2014). Pro mezinárodní srovnání v rámci EU je využíván ukazatel Eurostatu (*Early leavers from education and training*), který vyjadřuje procento populace ve věku 18 až 24 let, která dosáhla nejvýše nižšího sekundárního vzdělání a není zapojena do dalšího vzdělávání nebo odborné přípravy.³ Dalším pojmem, který je v tomto kontextu často používán, je pojem „předčasný odchod ze školy“. V českém prostředí se vztahuje k předčasnému odchodu žáka před ukončením devátého ročníku základní školy nebo k jakémukoliv dalšímu přerušení školní docházky na střední škole (Tillner, 2013). Porovnáme-li oba uvedené pojmy, pak pokud žák odejde ze školy a již se do vzdělávání nevrátí, jedná se o předčasný odchod ze vzdělávání.⁴ V rámci tohoto článku vycházíme z výše uvedeného pojetí předčasných odchodů ze školy, přitom ovšem zvýšenou pozornost věnujeme i specifické skupině žáků, kteří po ukončení povinné školní docházky nepokračují ve vzdělávání na středních školách.

Předčasné odchody ze vzdělávání jsou v literatuře vnímány jako problém, který je zpravidla důsledkem osobních, sociálních, ekonomických, komunitních, vzdělávacích anebo rodinných důvodů (např. Eurydice, 2015, Rumberger & Lim, 2008, Christenson & Thurlow, 2004). Uvedené pojetí souvisí s nadměrným zastoupením sociálně znevýhodněných skupin ve statistikách o předčasném ukončování školní docházky. Rumberger a Lim (2008) ve své metaanalýze identifikovali dva typy faktorů, které predikují, zda studenti předčasně ukončí studium. Jsou jimi faktory spojené s individuálními

3 Čítatel ukazatele se týká osob ve věku 18 až 24 let, které splňují tyto dvě podmínky: (a) nejvyšší dosažené vzdělání nebo odborná příprava je úroveň 0, 1 (ISCED 2011) nebo 2 (ISCED 1997: 0, 1, 2 nebo 3C short) a (b) během čtyř týdnů před průzkumem nezískali žádné vzdělání ani školení (tj. ani formální, ani neformální). Jmenovatel v celkové populaci se skládá ze stejné věkové skupiny s vyloučením respondentů, kteří neodpověděli na otázku „nejvyšší úspěšně ukončené vzdělání“. Problémem tohoto ukazatele je, že nedokáže rozlišit mezi odchody žáků v různých fázích vzdělávání.

4 V České republice zatím není zaveden jednotný identifikátor žáka, který by statisticky umožňoval sledovat individuální vzdělávací dráhy jednotlivých žáků, včetně jejich odchodů a případných návratů do vzdělávání. Pro mezinárodní srovnání se tedy používá ukazatel Eurostatu *Early leavers from education and training*.

charakteristikami studentů a faktory související s institucionálními charakteristikami jejich rodin, škol a komunit. Důležitý je podle jejich názoru nejen přístup k fiskálním a materiálním zdrojům, ale také sociální zdroje v podobě podpůrných vztahů v rodinách, školách a komunitách (Rumberger & Lim, 2008). Sociodemografické charakteristiky studentů, jako je pohlaví, sociální třída nebo etnická menšina jsou rizikovými prediktory i podle řady dalších autorů (např. Christenson & Thurlow, 2004).

Kromě hledání rizikových faktorů se výzkumy (např. Appleton, Christenson & Furlong, 2008) zaměřují i na průběh samotného procesu. V těchto případech je ukončování školní docházky vnímáno jako výsledek procesu postupného odpoutání žáka od školy, kdy důležitým faktorem indikujícím setrvání žáků ve vzdělávání je míra jejich angažovanosti. Pozitivní dopad pak má podpora angažovanosti žáků ze strany školy. Také Kennelly a Monrad (2007) zdůrazňují dlouhodobost procesu předčasného odchodu, kdy samotnému odchodu žáka často předchází období pochyb, problémů, záškoláctví a různých varovných příznaků. Podle autorů je v této souvislosti potřeba věnovat pozornost nejen „stálým“ indikátorům, jako jsou pohlaví, rasa nebo chudoba, ale také klíčovými indikátorům na úrovni škol, jako jsou známky, docházka, chování nebo zapojení žáka ve třídě (Kennelly & Monrad, 2007).

Vedle přístupů, které nahlíží předčasné odchody ze vzdělávání jako sociální fenomén související s deficitem na straně žáka (drop-out model), se objevují modely, které identifikují negativní vlivy přispívající k předčasným odchodům i na straně vzdělávacího systému, typu školy a interakce mezi žákem a učitelem (push-out model) (Blaug, 2001). Předčasné odchody jsou pak vnímány v širším kontextu push a pull faktorů působících na žáka, kdy součástí problému může být i samotný vzdělávací systém, společnost nebo škola (Rumberger & Lim, 2008). Tyto posuny se následně promítají i do očekávání, že opatření ve školách a v poradenském systému by měla v oblasti prevence a intervence předčasných odchodů hrát výraznější roli. Nevala a Hawley (2011) v této souvislosti zdůrazňují potřebu vybavit učitele kompetencemi pro práci s žáky ohroženými předčasnými odchody tak, aby byli schopni podpořit žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí ve vzdělávacích ambicích. Důležité je podle nich i změnit pohled učitelů na tyto žáky, aby je nevnímali jako „ty, kteří dělají problémy“ (Nevala & Hawley, 2011).

V návaznosti na toto širší teoretické rámování se iniciativy EU soustřeďují na zavádění komplexních politik, jejichž součástí je i úkol posílit kariérové poradenství. Cílem těchto politik je zajistit, aby si mladí lidé uvědomovali různé možnosti studia a zaměstnání a aby poradenské systémy poskytovaly mladým lidem emocionální podporu a prakticky zaměřené kariérové vzdělávání (EK, 2013). Kariérové poradenství jako klíčový prvek komplexních strategií zaměřených na snížení předčasného ukončování vzdělávání má plnit preventivní a intervenční roli nejen při výběru školy a oboru, ale také při řízení přechodů mezi školami nebo při přechodu ze vzdělávání do zaměstnání včetně minimalizace rizika nedostatku informací a nerealistických očekávání (Psifidou, Mouratoglou, Farazouli, & Harrison, 2022).

V českém prostředí bylo téma předčasných odchodů řešeno zejména v rámci nerovností ve vzdělávání, kdy výzkum potvrdil, že předčasné odchody žáků a jejich rezignace na vzdělávání často souvisí se sociálním znevýhodněním rodin (Trhlíková & Úlovcová, 2010). Výzkumy se dále soustředily i na vymezení příčin předčasných odchodů na straně žáků a jejich rodinného zázemí, kdy jako hlavní příčiny byly identifikovány nezájem žáka o vzdělávání, nízká podpora rodiny, snaha se osamostatnit a nevhodná kariérová volba (Trhlíková, 2012). Zatímco tyto studie pracovaly především se sociální podmíněností předčasných odchodů, studie zaměřená na retrospektivní pohled mladých dospělých z běžné populace poukázala na jedinečnost příčin předčasných odchodů žáků mimo sociální kontext (Hloušková, 2014).

Metodologický postup

Cíle výzkumu byly definovány v souladu s výše popsanými změnami v přístupu k předčasným odchodům, kdy se pozornost výzkumníků přesouvá od zkoumání příčin předčasných odchodů a charakteristik odcházejících žáků směrem ke komplexnějšímu pojetí. Tento přístup zahrnuje hledání možností, jak prostřednictvím nástrojů prevence a intervence předčasné odchody žáků eliminovat. Presentovaný výzkum se proto soustředil jak na reflexi příčin předčasných odchodů z pohledu pedagogických pracovníků škol, tak i na jejich zkušenosti z oblasti prevence a intervence a vnímání překážek či omezení, se kterými se potýkají při řešení problémů předčasně odcházejících žáků.

Jako výzkumná metoda byla použita metoda focus group, která představuje vhodný způsob získání dat od skupiny osob, které sdílejí určitou zkušenost, charakteristiku nebo zájem (Veselý & Nekola, 2007). Použití této metody je přínosné v případě studia komplexních témat (Morgan, 2001) a nespornou výhodou focus group je, že účastníci (v tomto případě pedagogičtí pracovníci) mají možnost sdílet a srovnávat své zkušenosti a názory, což umožňuje všem zúčastněným hlubší vhled do daného problému.

V souladu s metodologií kvalitativního výzkumu probíhal výběr vzorku jako záměrný. S cílem co nejlépe saturovat zvolené téma byly při konstrukci vzorku vzaty v úvahu základní charakteristiky předčasných odchodů, jako je:

- dlouhodobost tohoto procesu (počátek problému často spadá již do období povinné školní docházky žáka),
- variabilita příčin a intervenčních opatření, která jsou často specifická podle toho, v jakém bodě vzdělávací dráhy se žák nachází, a podle míry jeho „odpojení“ (Trhlíková, 2018) nebo toho, zda se jedná o předčasný odchod z programu ukončeného výučním listem nebo maturitní zkouškou.

V souladu s komplexní a dlouhodobou povahou zkoumaného jevu byli dotazováni jak pedagogičtí pracovníci základních škol, tak pedagogičtí pracovníci SOU a SOŠ.

Výběr respondentů byl realizován ve dvou krocích. Nejprve byl proveden výběr škol, který vycházel z předpokladu, že pracovníci škol, kteří se s problémem předčasných odchodů setkávají, mají hlubší vhled do podstaty problému i zájem získané zkušenosti sdílet. Byla proto stanovena sada indikátorů, na jejichž základě byly v rámci celé ČR osloveny školy, které splňovaly alespoň jednu z těchto podmínek: škola v oblasti s vyšším indexem sociálního vyloučení (Agentura pro sociální začleňování, 2020), škola s vyšším podílem žáků opakujících ročník, vyšším podílem žáků, kteří ukončili základní docházku v 7. nebo 8. ročníku, vyšším podílem žáků se speciálními vzdělávacími potřebami z důvodu sociálního nebo kulturního znevýhodnění nebo škola s vyšším podílem žáků, kteří nezvládli závěrečnou zkoušku nebo maturitní zkoušku. V rámci vybraných škol proběhl výběr respondentů. Podmínkou zařazení účastníka do výzkumu byla zkušenost s prací s žáky ohroženými předčasným odchodem ze školy.

V průběhu června 2022 proběhlo šest focus group, z toho dvě s pracovníky ZŠ, dvě s pracovníky SOU a dvě s pracovníky SOŠ. Výzkumu se zúčastnilo celkem 36 respondentů ze 34 základních a středních

odborných škol.⁵ Pro optimální průběh focus group je vhodné, aby zkušenosti respondentů byly obdobné a účastníci na sebe mohli vzájemně reagovat (Hendl, 2005). Z tohoto důvodu byla u každé z uvedených tří kategorií škol (ZŠ, SOU i SOŠ) sestavena jedna focus group z vedoucích pracovníků škol, u kterých lze předpokládat komplexnější vnímání problematiky zahrnující i nastavení vzdělávacího systému a možnosti spolupráce školy s dalšími subjekty. Ve druhé focus group se potkali pedagogičtí pracovníci škol s přímou pracovní zkušeností s ohroženými žáky.

Všem respondentům byly položeny následující otázky: 1) S jakými důvody předčasných odchodů se pracovníci škol setkávají? 2) Jaké postupy v oblasti prevence a intervence využívají pedagogičtí pracovníci na školách? 3) Co brání podle jejich názoru snižování předčasných odchodů ze škol? 4) Jaká opatření nebo nástroje by školy potřebovaly pro zlepšení situace v předčasných odchodech?

V souvislosti s nejistou situací v období pandemie covidu a potřebou zapojit do výzkumu respondenty z celé ČR, byly focus group realizovány online prostřednictvím platformy Microsoft Teams. Se souhlasem účastníků byly pořízeny videozáznamy, které byly následně přepsány a analyzovány.

Analýza dat

Použitou metodou analýzy získaných dat byla obsahová analýza (Veselý & Nekola, 2007). Na základě předběžné četby prvních prepisů byly nejdříve definovány základní kategorie odpovídající klíčovému tématům (Miles & Huberman, 1994) a byla vytvořena struktura provizorních kódů. K takto vytvořeným základním kategoriím byly v prepisech dohledávány a přiřazovány konkrétní výroky, respektován byl přitom typ školy a to, zda se jednalo o vedoucího nebo poradenského pracovníka. Následně byly metodou otevřeného kódování vytvořeny další kódy (Švaříček & Šedová, 2007). Na otevřeném kódování navázal další krok analýzy dat – seskupování kódů, zobecňování kategorií a vytváření logických řetězců (Miles & Huberman, 1994).

Problém předčasných odchodů ze škol, resp. ze vzdělávání se vyznačuje vysokou mírou komplexnosti a řadí se mezi tzv. „wicked“ neboli „zrádné“ problémy (Haug & Plant, 2015). Pro ty platí, že je lze popsat jako příznaky jiných problémů a jejich řešení závisí na tom, jak je problém popsán. Tato skutečnost se projevovala i ve výpovědích respondentů, kdy docházelo k určitému prolínání témat v odlišných kontextech a rovinách a „cyklení“ se v příčinách a následcích. Při interpretaci výsledků výzkumu je proto třeba vzít v úvahu, že analýza takto komplexního tématu nemůže zahrnout všechny aspekty a souvislosti. Dále v textu se tedy soustředím především na možnosti kariérového poradenství v oblasti prevence a intervence a na využití preventivních a intervenčních nástrojů ve skupině žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí.

5 Z celkového počtu 36 respondentů, kteří se zúčastnili výzkumu, se jednalo o 19 ředitelů nebo zástupců ředitele škol, 14 výchovných nebo kariérových poradců. Dále se focus group účastnil jeden speciální pedagog, jeden školní metodik prevence a jedna sociální pracovnice působící ve škole. Z důvodu přehlednosti jsou výpovědi respondentů označeny v textu vždy číslem a typem školy a dále je uvedeno, zda se jednalo o respondenta ze skupiny vedoucích pracovníků nebo skupiny s kariérovými a výchovnými poradci, či metodiky prevence nebo sociálními pracovníky, kteří jsou v textu zjednodušeně označeni KP/VP. Číslování focus group je následující: 1-ZŠ, VEDENÍ ŠKOL, které se zúčastnilo sedm respondentů. 2-ZŠ, KP/VP byla realizována se čtyřmi respondenty (dva kariéroví poradci, metodik prevence a výchovný poradce), 3-SOU, VEDENÍ ŠKOL se účastnilo sedm respondentů a 4-SOU, KP/VP rovněž sedm respondentů (pět výchovných poradců, jeden kariérový poradce a sociální pracovnice), 5-SOŠ, VEDENÍ ŠKOL se účastnili čtyři respondenti a 6-SOŠ, KP/VP se zúčastnilo sedm respondentů (čtyři výchovní poradci, dva kariéroví poradci a speciální pedagog).

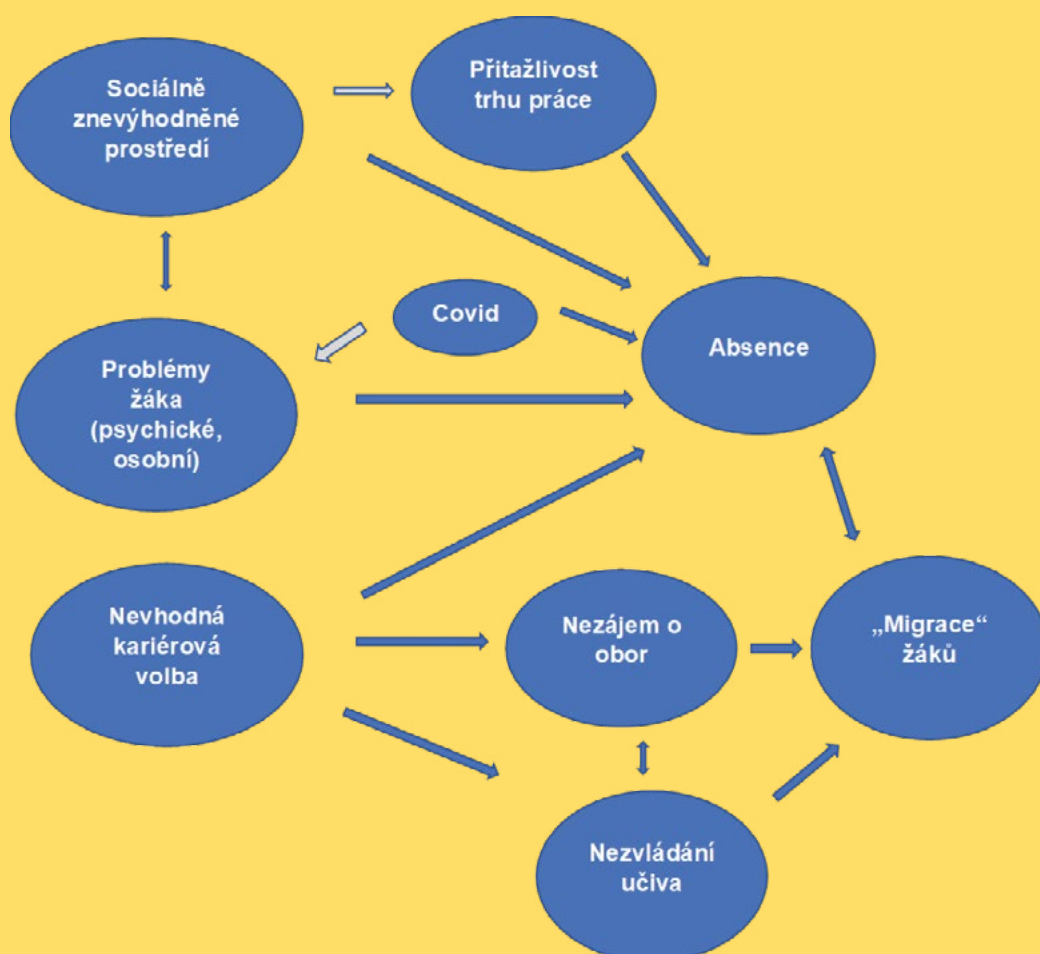
Výsledky

Důvody předčasných odchodů

První okruh otázek byl zaměřen na vnímání příčin předčasných odchodů z pohledu pedagogických pracovníků základních a středních odborných škol. Účastníci focus group zdůrazňovali vzájemnou provázanost jednotlivých nepříznivých faktorů i dlouhodobost jejich působení s tím, že některé negativní jevy se projevují již během docházky žáků na základní škole. Analýza výpovědí respondentů odhalila tři hlavní skupiny důvodů (viz obr. 1): sociálně znevýhodněné prostředí žáka, nevhodná kariérová volba a osobní, psychické nebo jiné problémy na straně žáka. Dalšími, již částečně odvozenými, důvody jsou podle názoru pedagogických pracovníků tzv. přitažlivost trhu práce, absence žáků, nezájem o obor a nezvládání nároků oboru, které mohou vyústit až v tzv. „migraci“ žáků, tedy opakované změny oboru nebo školy.

Obrázek 1

Základní důvody předčasných odchodů žáků ze škol podle názoru pedagogických pracovníků

První skupinu důvodů předčasných odchodů, často do určité míry „skrytých“, tvoří podle názoru respondentů celý komplex problémů souvisejících se sociálním znevýhodněním rodiny žáka. V obecné rovině je hlavním důvodem **nepodnětné rodinné prostředí**. Zmiňován je určitý **koloběh neúspěchu** (viz obr. 2), kdy žák, který nemá vhodné podmínky pro studium ani podporu rodičů, zažívá neúspěch ve škole, což dále vede ke ztrátě motivace a rezignaci, *... je tam vliv té rodiny, nemají, kde bydlet, stěhují se jedenkrát do měsíce po podnájmech, rodiče jsou, nechci říct v depresi, ale vzteklí – řekněme, že se jim nedaří, nemají práci, nemají peníze, je to prostě situace, která je hrozná, a v tu chvíli to dítě rezignuje...* (2-ZŠ, KP/VP).

V souvislosti se sociálním znevýhodněním rodiny pedagogičtí pracovníci mluvili o přesouvání domácích povinností na žáka, které se stávají překážkou pro úspěšné zvládnání výuky: *říkají, ... máme doma dalších pět dětí, dcera je musí hlídat, co mám asi tak dělat...* (4-SOU, KP/VP). Ještě závažnější je přímý tlak rodičů, aby se žák podílel na finančním zajištění rodiny, *... rodina tlačí to dítě, aby odešlo a už se živilo samo* (4-SOU, KP/VP). Tlak na výdělečnou činnost žáků je podle názorů účastníků focus group selháním rodičů, kteří neplní své povinnosti živelů rodiny. Upozorňují, že v některých případech dochází paradoxně až k obrácení rolí rodič–dítě, kdy dítě se stává tím, kdo finančně zabezpečuje rodinu, *... bohužel musím konstatovat, že mnohdy ten náš žák, který odchází, je jediný člověk, který má nějaký pravidelný příjem z pracovní činnosti v té rodině...* (5-SOŠ, VEDENÍ ŠKOL).

Tlak rodičů na okamžitý výdělek dítěte souvisí podle pedagogických pracovníků s dalšími kulturními a hodnotovými specifiky, k nimž patří neschopnost uvažovat v dlouhodobějším časovém horizontu a neschopnost podporovat budoucí pracovní perspektivu dítěte. Nízká motivace žáků i rodiny ke vzdělávání je pak dávana do souvislosti s odlišným životním stylem, hodnotami a špatnými vzory, kdy žáci vyrůstají v rodinách, kde rodiče nepracují. Výsledkem je pokřivené vnímání vztahu mezi pracovním nebo studijním úsilím a výsledkem, což vede v očích pedagogických pracovníků ke ztrátě motivace žáků ke vzdělávání, *... oni si prostě ověří, že to jde i jinak, že to není třeba, to úsilí, není třeba to vzdělání, že je to cesta k pohodlnému životu, kdy je zabezpečí ten stát, a absolutně tam chybí motivace, jakkoliv sami na sobě pracovat nebo sami se o něco přičinit* (2-ZŠ, KP/VP). Nedostatek motivace ke vzdělávání je podle účastníků ovlivněn i tím, že tito žáci ani rodiny často nevnímají společenskou hodnotu vzdělání, *... není to pro ně určující, jaké vzdělání budou mít, oni od toho neodvídají ani svůj kredit, ani svůj status ve společnosti...* (2-ZŠ, KP/VP).

Kromě tlaku rodiny na výdělek žáka působí na žáky, kteří se chtějí finančně osamostatnit, přitažlivost trhu práce ve smyslu „pull faktoru“, *... a teď zjistí, že mají tu možnost si vydělat nějaké peníze... a ta finanční motivace těch děcek je tak velká, i když to je tak krátkozraké, že oni prostě jdou a myslí si, že to je to všechno, co vlastně kdy chtěli v tom životě dokázat, takže my se tady s tím snažíme pracovat... že za rok za dva, kdyby vystudovali... mohli by být mnohem úspěšnější... ale pro ně jsou ty peníze tak motivační v tom věku, že my nejsme schopni je přesvědčit* (4-SOU, KP/VP). S pracovní aktivitou žáků na středních školách souvisí podle respondentů vysoká absence, kdy žáci nezvládnou sladit pracovní a školní povinnosti. Nepříznivou roli přitom zřejmě hraje i dojem, že žáci školu už vlastně nepotřebují, protože práci již mají, *... ochutnají ty peníze /... / a případně jim, že vzdělání je už zbytečné...* (3-SOU, VEDENÍ ŠKOL).

Druhým základním důvodem předčasných odchodů je podle účastníků focus group nevhodná kariérová volba žáků a jejich rodičů (viz obr. 3). Tento problém uváděli zejména pedagogové ze středních odborných škol, kteří zmiňovali jednak nízkou dostupnost kariérového poradenství pro žáky ZŠ, jednak nedo-

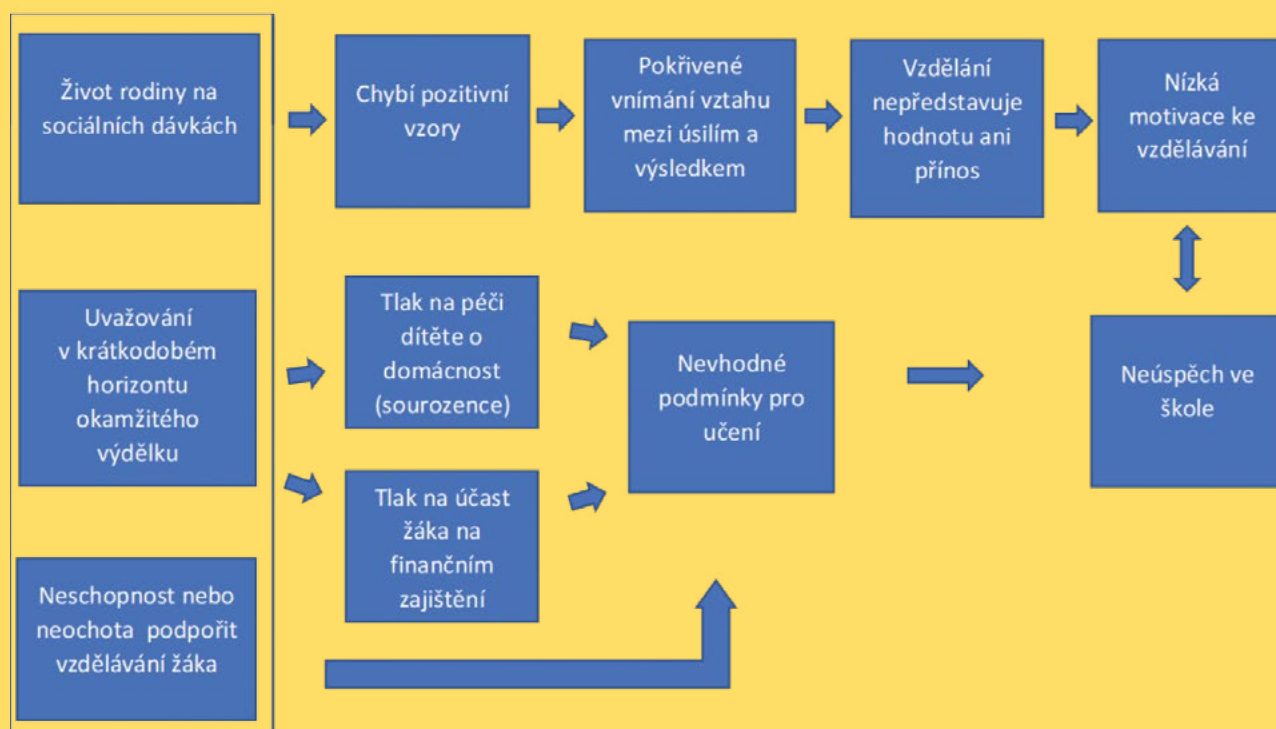
statečnou představu žáků o oborech vzdělání, zejména z důvodu chybějícího reálného kontaktu žáků s profesemi, ... *si vlastně vůbec nedovedou představit, co ten obor znamená...* (3-SOU, VEDENÍ ŠKOL).

Dalším aspektem, který může vyústit v nevhodnou kariérovou volbu, je podle respondentů nedostatečné sebezpoznání žáků, kteří si leckdy nejsou vědomi svých vlastních osobnostních limitů ve vztahu k požadavkům budoucí profese. ... *Máme řeznické práce ve výrobě masa a najednou zjistí, že tohle vlastně dělat vůbec nechtějí, nebo pečovatelské služby... oni ... v září nastoupí a po prvních dvou týdnech zjistí, že v těch sociálních zařízeních u těch lidí dělat nemohou, že to prostě nezkousnou* (3-SOU, VEDENÍ ŠKOL).

Nepříznivý vliv na kariérovou volbu žáků mají někdy i rodiče. Na jedné straně rodiče deklarují svoji bezradnost a neschopnost žákovi s kariérovou volbou pomoci, ... *od rodičů na ulicích slyším, já nevím, co s tím klukem, co s tou holkou, ona není ani na hlavu, ani na ruce a teď to potom někde naspou, a to děcko to potom ani nebaví...* (4-SOU, KP/VP). Na druhé straně se respondenti setkávají s nátlakem rodičů, aby si dítě vybralo obor vzdělání, o který nemá zájem, nebo s nepřiměřenými vzdělanostními ambicemi, kdy rodiče trvají na výběru programu ukončeného maturitní zkouškou. Někdy se tento problém objevuje i při výběru programů ukončených výučním listem, kdy rodiče odmítají, aby se jejich dítě vzdělávalo v učebním oboru kategorie E, ... *přicházejí k nám děti ze základních škol, a teprve až v průběhu prvního ročníku zjišťujeme, že jsou to děti, které měly být na ěčkových oborech...* (4-SOU, KP/VP). Problémem podle respondentů pak je neochota rodičů akceptovat doporučení učitelů nebo kariérových poradců.

Obrázek 2

Vliv sociálně znevýhodněného rodinného prostředí na neúspěch žáků ve škole

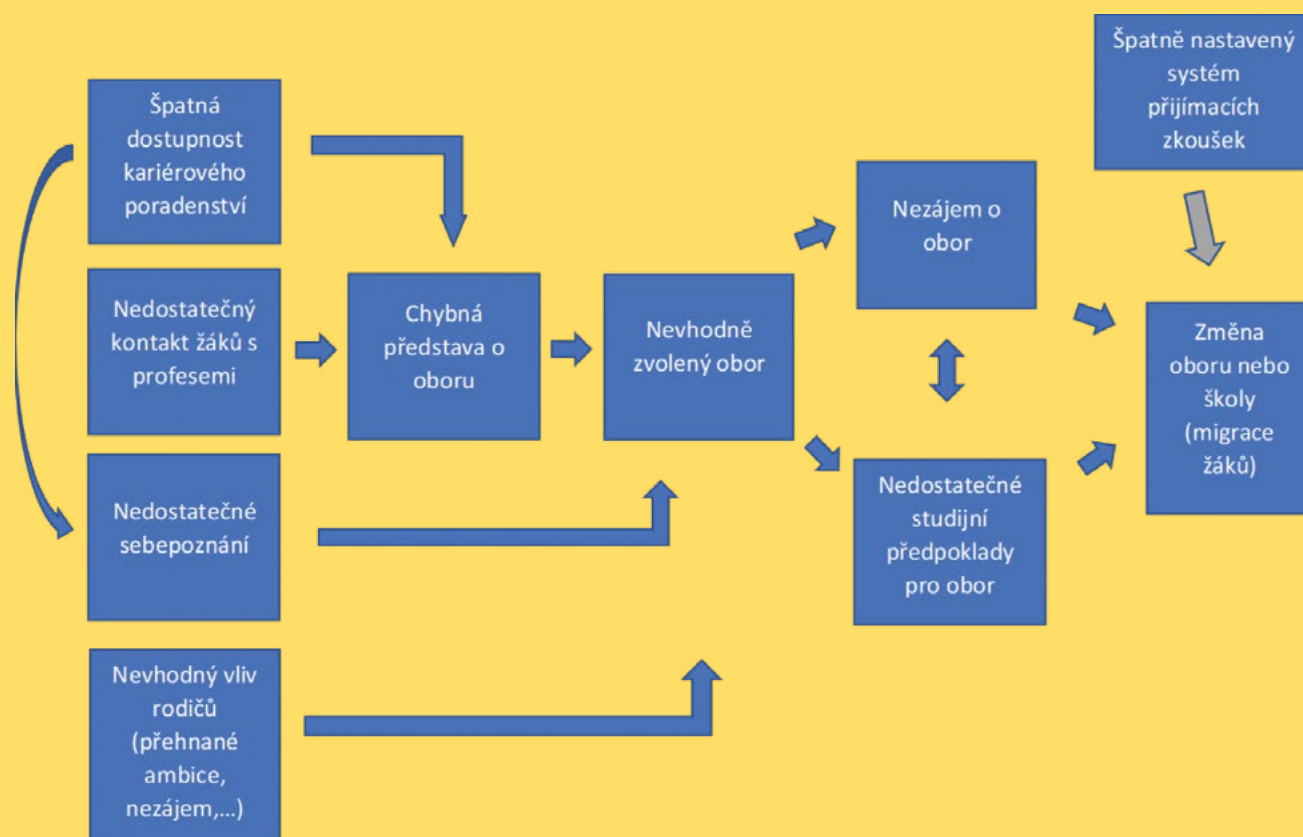

S nevhodnou kariérovou volbou souvisí další důvod předčasných odchodů, kterým je nezájem nebo ztráta zájmu o studovaný obor, ... oni prostě řeknou, že je to nebaví ten obor, že zjistili, že to nechtějí v budoucnu dělat, co se učí / ... / tam se jim snažíme rozmluvit, že i když zjistili, že je třeba konkrétní obor nebaví, tak je důležité, aby měli aspoň tu maturitu nebo aspoň ten výuční list / ... / že pak můžou být kýmkoliv / ... / ale nejde je vždycky udržet u toho (4-SOU, KP/VP). Dalším zmiňovaným důvodem jsou pak nedostatečné předpoklady žáků pro studium daného oboru, ... studenti nemají předpoklady pro studium a přijdou na to až poté, co jsou přijati (6-SOŠ, KP/VP).

Soubor uvedených důvodů spojených s nevhodnou kariérovou volbou mohou vést podle respondentů k tzv. **turismu žáků**, tedy k opakovaným změnám oboru vzdělání nebo školy, ... ty děti... jdou z jedné střední školy do druhé, protože ten žák neví, jestli chce být kuchařem nebo pekařem nebo prodavačem, on vlastně neví a v 19 letech znovu někde začíná, protože tam ho to nebaví, to ho nebaví, tohle nechce plnit a rodiče jsou bezradní a přijdou, že nevědí si rady (3-SOU, VEDENÍ ŠKOL).

Obrázek 3

Faktory ovlivňující nevhodnou kariérovou volbu střední školy

Aktivity škol v oblasti předčasných odchodů

Pedagogičtí pracovníci škol uváděli celou řadu aktivit, kterou na školách vyvíjejí na podporu setrvání žáků ve školách. Zmiňované aktivity jsme rozdělili na preventivní a na intervenční opatření a nástroje.

■ Prevence

Opatření zařazené do oblasti prevence mají předcházet situacím, které mohou vyústit až do předčasného odchodu žáka ze školy. Vzhledem k tomu, že jedním ze základních důvodů předčasných odchodů je podle respondentů nevhodná kariérová volba, která často souvisí s nedostatečnou představou žáků o budoucí profesi, je jedním z úkolů kariérového poradenství nejen poskytování kariérových informací, ale také zprostředkování konkrétních představ o jednotlivých oborech vzdělání a profesích. Důležitou aktivitou v této oblasti je podle vyjádření účastníků spolupráce základních škol a firem, ... *máme možnost navštívit ... výrobní prostory, ale i třeba barmana, kuchaře, číšníka, máme možnost si pozvat do školy...* (2-ZŠ, KP/VP), stejně tak jako spolupráce základních a středních škol. V tomto případě respondenti zmiňovali, že si žáci mohou ve školních dílnách budoucí řemeslo „osahat“ nebo vyzkoušet nebo zažít, jaké je být studentem střední školy „nanečisto“. ... *Vybrali si obory dva, které by chtěli studovat na naší škole, a prostě přijeli jeden den a vyzkoušeli si s těmi žáky střední školy pobýt a druhý den druhý obor* (3-SOU, VEDENÍ ŠKOL).

Dalším závažným důvodem předčasných odchodů žáků je sociálně znevýhodněné rodinné prostředí. Důležitým úkolem kariérového poradenství je v tomto případě podpora žáků, aby mohli a chtěli pokračovat ve vzdělávání na střední škole. Z výpovědí respondentů ovšem vyplynulo, že se v této oblasti setkávají s řadou problémů. Jeden z problémů souvisí s nízkou motivovaností žáků, případně rodičů, pokračovat po absolvování povinné školní docházky ve studiu na střední škole. ... *Tak, co se týče té základní školy, když se jich ptám, proč už nikam dál teda přihlášku nechtějí dát, proč nikam dál se nehlásí, tak to nepotřebují, nebaví je to, nezajímá je to. Rodiče o to nestojí, aby dál pokračovali, rodičům je to více méně jedno...* (2-ZŠ, KP/VP). Respondenti v této souvislosti zdůrazňovali, že důležitým úkolem pro kariérové poradce je nejenom předávání informací, ale je potřeba pracovat s postoji žáka a jeho rodičů a přesvědčovat je o smysluplnosti vzdělávání. ... *O to se snažím, aby všechny děti měly tu nabídku, aby se s ní seznámily, aby věděly, kam můžou. / ... / A hlavně taky chci, aby ty děti viděly to pozitivum, že když se budu dál vzdělávat, že z toho něco bude do budoucna* (2-ZŠ, KP/VP).

Významným problémem, na který respondenti narážejí, je neschopnost části rodičů poradit si samostatně s administrativními úkony potřebnými pro podání přihlášky na střední školu. Někdy jsou dokonce nuceni poskytovat rodičům tzv. administrativní „full servis“. ... *Co se týká přihlášky, vytiskne se všem, paní učitelka u nás dokonce nadepíše obálky i podací lístky, takže tam už je to tak, že ten rodič, aby to hodil do schránky. U nás je to dotažený až dokonce, ... k dokonalosti...* (2-ZŠ, KP/VP). Určitým zdrojem frustrace je pak skutečnost, že i přes veškerou snahu pedagogických pracovníků rodiče v některých případech přihlášku nebo zápisový lístek neodešlou nebo žák, který byl na střední školu přijat, na ni nenastoupí, ... *i když ty přihlášky udělám, připravím je, vytisknu je, mají je prostě v ruce / ... / to, že to nepošlou / ... / v září se dozvím, že tam vůbec nenastoupili, i když poslali přihlášku i zápisový lístek...* (2-ZŠ, KP/VP).

Třetí okruh specifických problémů souvisí s tlakem rodičů ze sociálně znevýhodněného prostředí na výdělek žáka. Rodiče vlastně nemají zájem, aby žák pokračoval ve vzdělávání z ekonomických důvodů, ... *rodič ani nechce, aby to dítě chodilo do školy, řekne „ona už si půjde vydělávat“* (6-SOŠ, KP/VP).

Závažnými důvody předčasných odchodů žáků, na které by měla cílit preventivní opatření, jsou problémy žáka se zvládnutím výuky a vysoká míra absence. To jsou podle pedagogických pracovníků důležité „školní indikátory“ signalizující vysoké riziko předčasného odchodu (Kennelly & Monrad, 2007). V této souvislosti byla pro účastníky focus group podstatným tématem **včasná identifikace žáků ohrožených předčasným odchodem**. Školy mají zpravidla nastaveny konkrétní počet hodin absencí, po jejichž dosažení začínají problém řešit. Podle účastníků jim ale chybí formální postupy zaměřené na prevenci školního neúspěchu.

Ve vztahu k včasné identifikaci ohrožených žáků předčasným odchodem vyplynuly i některé důležité principy. Jedním z nich je **princip všímavosti**, který se týká pedagogických pracovníků základních škol i středních odborných škol. Tímto principem respondenti vyjadřují, že je důležité věnovat pozornost také méně výrazným signálům. Upozorňují, že již na ZŠ se může projevit „odpojení žáka“ a ztráta kontaktu s učivem, ... *jsou prostě děti, které když přijdou na druhý stupeň, tak ony vlastně v té škole už od tý šestý třídy nechápou, co se tam jako děje, co se tam odehrává / ... / je možné, že si říkají „no, tak už jsem si to tady odseděl, stejně tomu nerozumím, proč bych tady měl sedět ještě dál / ... / radši pojedu s tím tátou na tu stavbu, tam si aspoň vydělám ty peníze“* (2-ZŠ, KP/VP). Princip všímavosti respondenti vztahují i k méně výrazným změnám v chování žáků, oblékání, stranění se kolektivu apod., které mohou signalizovat osobní nebo rodinné problémy žáků. ... *My jsme tak nějak vypozařovali, že to asi nebude ideální v té rodině. Dívčina začala chodit taková ušmudlaná, neupravená. Já jsem si ji zavolala, zeptala jsem se jí, jestli nepotřebuje pomoc / ... / ze začátku tvrdila, že nepotřebuje, ale potom asi nakonec uznala, že ta hygiena a všechno nejde prostě doma v tom rodinném prostředí tak provést dobře / ... / nakonec přišla a zvládli jsme to* (4-SOU, KP/VP). Dalším **principem** je **zapojení všech pracovníků školy** do včasné identifikace ohroženého žáka (v případě středních odborných škol včetně mistrů odborného výcviku, kteří mají větší šance odhalit počínající problémy). ... *mistři vědí o těch dětech daleko víc, / ... / tráví s nimi spoustu času a / ... / není to v lavicích, není to formální, / ... / oni při té práci vypustí spoustu věcí...* (4-SOU, KP/VP).

■ Intervence

Podobně jako v případě prevence, i možnosti intervenčních opatření při řešení předčasných odchodů se podle respondentů odvíjejí od příčin problémů na straně žáka. V případě nevhodné kariérové volby je často využívaným řešením nabídka přestupu do méně náročného proudu vzdělávání, např. z maturitního do učebního oboru, ... *pokud tam hrozí nějaký školní neúspěch, tak nabízíme dětem přestup do těch učebních oborů, co většina žáků využije...* (6-SOŠ, KP/VP). V případě nezájmu nebo ztráty zájmu o studium vybraného oboru vzdělání školy žákům zpravidla povolují přestup na jiný obor, ... *my tím, že máme to široké spektrum typu oborů / ... /, tak jsme schopní, pokud si zvolí špatný obor... mu nabídnout / ... / přestup na jiný obor* (4-SOU, KP/VP).

V situacích, kdy hrozící předčasný odchod žáka souvisí se sociálním znevýhodněním rodiny, naráží využití intervenčních nástrojů podle respondentů na určité limity. Na úrovni základních škol v případě závažných absencí, kdy žák nedochází do školy, pracovníci zpravidla oslovují Orgán sociálně-právní ochrany dětí, případně spolupracují s policií. ... *Spolupráce s policií, co se týče absence, je perfektní... protože už jsme si s tím nevěděli rady, tak jsme se poradili na OSPODu, že nahlásím na OSPOD neomluvení hodin nebo vysokou absenci, že to budeme současně hlásit i na tu policii, což je platný, protože rodiče potom... už platí pokutu, už jsou vytaženi z komfortní zóny...* (1-ZŠ, VEDENÍ ŠKOL). Možnosti školy jsou ovšem podle účastníků limitované v situacích, kdy rodiče formálně absence omlouvají. Právě úspěšná komunikace s rodinou ohroženého žáka je jedním z klíčových faktorů, které mohou úspěch intervenčních opatření ovlivnit. Pozitivní zkušenost uváděli v této souvislosti účastníci se zapojením „neutrální třetí osoby“ jako mediátora, jenž může pomoci zlepšit komunikaci s rodiči, kteří vnímají školu negativně nebo se k ní staví s nedůvěrou, ... *byla to aktivita rodičů... a přiznám se, že jsme k tomu přistupovali s despektem z počátku, ale myslím si, že se to osvědčilo, že ten pohled té třetí strany v tom sporu je fajn. Že člověk najednou vidí, že... třeba stačí s tím dítětem pracovat, a když si myslím, že ten chlapec by nezasloužil nic jiného než vyhodit, tak je lepší mu dát šanci, je lepší, aby tu školu dokončil, a to že pro nás to bude i vítězství, ale vždycky to nejde...* (4-SOU, KP/VP).

Obtížně řešitelné jsou z hlediska intervenčních nástrojů závažné finanční a sociální problémy žáků. Školy v těchto situacích obvykle spolupracují na jejich řešení s neziskovými organizacemi, sociálními terénními pracovníky a dalšími, ... *máme dobrou spolupráci, Člověk v tísni, Rytmus, ... nám hodně pomáhají sociální terénní pracovníci, třeba tady mám žáka, na kterého dohlíží právě... sociální terénní pracovník... musím toho chlapce ohlídat, aby plnil nějaké ty povinnosti, on zůstal jako sirotek, pobírá nějaké dávky...* (3-SOU, VEDENÍ ŠKOL). V řadě případů školy do určité míry suplují sociální služby a vytvářejí „podpurné sítě“. ... *Pokud jsou tam finanční problémy, tak jsme schopni to řešit díky tomu, že nastoupil loni sociální pedagog, tak jsme rozjeli i sbírku / ... / i přes smluvní partnery, kam chodí naši žáci na praxi, tak máme domluveno, že když budeme mít žáka, který potřebuje finanční pomoc, tak je oslovíme a oni nám vypomůžou* (3-SOU, VEDENÍ ŠKOL).

Překážky řešení předčasných odchodů

Základní překážky, které pracovníci škol vnímají ve vztahu k možnostem snižování předčasných odchodů, můžeme opět rozdělit do několika kategorií, přitom některá zjištění jsou svým způsobem protikladná. V případě řešení sociálních a finančních problémů rodin jako důvodu předčasněho odchodu je podle respondentů překážkou skutečnost, že právní nebo jiné nástroje nevytvářejí dostatečně funkční tlak na rodinu, aby podpořila vzdělávání dítěte, ... *škola musí všechno, rodina nemusí vlastně svým způsobem nic. ... My, když oslovíme třeba OSPOD, tak nám řekne: „Ale střední vzdělání není povinné, když nechce chodit do školy, nemá omluvené hodiny, tak ho vylučte.“ Ale to není cesta toho, aby dítě získalo kvalitní vzdělání...* (5-SOŠ, VEDENÍ ŠKOL). Na straně druhé představují překážku nedostatečné nástroje podpory žáka ze strany vzdělávacího systému, který často nedokáže včas identifikovat ohroženého žáka, reagovat na jeho „odpojení“ a nabídnout mu adekvátní pomoc a zaměřuje se spíše na formální řešení, jako je opakování ročníku, ... *ono to selhání toho dítěte může být / ... / způsobené nějakými vnějšími okolnostmi... jenomže ta škola ho v tu chvíli*

semele... (2-ZŠ, KP/VP). Významnou překážkou je i nedostatečné propojení vzdělávací a sociální podpory žáka a chybějící podpůrné sítě, které by umožnily komplexní řešení problému ohroženého žáka ve smyslu case managementu. S tímto problémem souvisí i nedostatek podpůrných pracovníků ve školách, zejména psychologů a sociálních pedagogů. Překážky udržení žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí ve škole tak spočívají podle respondentů paradoxně jak v nedostatečném tlaku na rodinu žáka, tak zároveň v problému nedostatečné a potřebám žáka a rodiny neodpovídající vzdělávací a sociální podpoře.

Diskuse

Výzkumy věnované předčasným odchodům ze škol, resp. vzdělávání se v České republice dosud zaměřovaly zejména na vymezení důvodů předčasných odchodů žáků. Rizikové faktory byly identifikovány především v kontextu sociálního znevýhodnění rodiny žáka a nízkých vzdělanostních ambic a odlišných hodnot (Trhlíková & Úlovcová, 2010; Trhlíková, 2012). Hloušková (2014) se zaměřila na identifikaci důvodů předčasných odchodů běžné populace a odhalila vnímání jedinečnosti těchto důvodů v rámci reflexe samotných odcházejících žáků. Předložená studie založená na analýze výpovědí pedagogických pracovníků základních i středních škol v rámci realizovaných focus group ukazuje problém předčasných odchodů a vliv jednotlivých faktorů v komplexnosti a složité provázanosti. Identifikovány byly dvě základní „linie“ důvodů předčasných odchodů, a to sociálně znevýhodněné prostředí žáka, na které navazují další již částečně podmíněné důvody, jako jsou přitažlivost trhu práce spojená s nutností výdělečné činnosti žáka a absence. Druhou linií důvodů, které se vztahují i k běžné populaci, pak tvoří nevhodná kariérová volba, která vede k nezájmu o obor nebo nezvládnutí učiva a může vyústit až do tzv. migrace žáků. Třetím důvodem jsou pak osobní, psychické, zdravotní či jiné problémy žáků, např. těhotenství.

V zásadě tak výsledky provedených analýz propojují oba dříve zmíněné pohledy, kdy na jedné straně potvrzují sociální podmíněnost předčasných odchodů žáků, zároveň ovšem nerozporují působení jedinečných osobních faktorů nebo nevhodné kariérové volby žáků běžné populace. Naopak v případě absencí, na rozdíl od předchozích přístupů, které příčinu spatřují zejména v nenaplněných představách žáků o výuce v oboru (Šlapalová & Hladě, 2020), tento výzkum poukázal na závažnou souvislost absencí s tlakem rodiny na výdělečnou činnost žáků, případně snahou žáků se finančně osamostatnit.

Závěry

Předložená studie je dílčím výstupem z širěji pojatého výzkumu (Trhlíková, Veleta, Růtová, & Škrášková, 2023) zacíleného na zjištění nejen důvodů a souvislostí předčasných odchodů, ale i využití preventivních a intervenčních nástrojů v praxi škol. Je nutné zmínit, že právě přesah zkoumání směrem ke zkušenostem pedagogických pracovníků ve využívání nástrojů prevence a intervence, a to jak z hlediska kariérového poradenství, tak i možnosti škol podpořit žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí (Psifidou, Mouratoglou, Farazouli, & Harrison, 2022; Nevala & Hawley, 2011) a propojení těchto nástrojů s jednotlivými příčinami předčasných odchodů, představuje v českém kontextu nový a dosud nerealizovaný přístup.

Závěry studie ukazují, že problém předčasných odchodů je pedagogickými pracovníky ve školách vnímán jako velice komplexní. Hlavní příčiny spatřují jak v oblasti rodiny a sociálního znevýhodnění, tak i v nevhodné kariérové volbě a osobních problémech na straně žáka. Analýza přitom ukázala, že v případě nevhodné volby oboru nebo školy mají školy v rámci kariérového poradenství k dispozici nástroje, které mohou využít, zejména mohou doporučit přechod žáka na vhodnější obor nebo školu. V případě sociálně podmíněných odchodů jsou ovšem možnosti využití preventivních i intervenčních nástrojů omezené a pracovníci škol často narážejí na vnější ekonomické, kulturní, sociální nebo hodnotové bariéry. Podpora setrvání těchto žáků ve vzdělávání tak často vyžaduje širší podporu, zahrnující nejen kariérové poradenství, ale i podporu v oblasti sociální. Podle vyjádření respondentů v této oblasti chybí komplexní přístup, který by umožňoval lépe kombinovat oblast poradenské podpory ve školství s nástroji sociální podpory, a školy se tak někdy dostávají do situace, kdy „suplují“ sociální služby. Překážky, které pracovníci škol identifikovali, spočívají na jedné straně v nedostatku efektivních nástrojů působení na rodiny žáků, na straně druhé chybí i dostatečná sociální podpora a komplexní přístup k problémům ohroženého žáka. Výsledky analýz jednoznačně ukázaly komplexnost tématu a složitost řešení a naznačily závažné deficity v oblasti existujících podpůrných nástrojů. Z tohoto úhlu pohledu je třeba předloženou studii vnímat spíše jako úvodní krok k podrobnějšímu mapování této oblasti, které je třeba věnovat pozornost.

Seznam zdrojů

Odbor pro sociální začleňování MMR (Agentura). (n.d.). *Index sociálního vyloučení*. https://www.socialni-zaclenovani.cz/index_socialniho_vyloucení/

Appleton, J. J., Christenson, S. L., & Furlong, M. J. (2008). Student engagement with school: Critical conceptual and methodological issues of the construct. *Psychology in the Schools*, 45(5), 369–386. <https://doi.org/10.1002/pits.20303>

Blaug, M. (2001). What are we going to do about school leavers?: Comment. *European Journal for Vocational Training*, (22), 40–46. https://www.cedefop.europa.eu/files/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/117/22_en_blaug.pdf

Clycq, N., Nouwen, W., Van Caudenberg, R., Orozco, M., Van Praag, L., & Timmerman, C. (2017). *Theoretical and methodological considerations when studying early school leaving in Europe*. CeMIS, University of Antwerp. https://medialibrary.uantwerpen.be/oldcontent/container23160/files/RESL_eu%20-%20Publication%207%20-%20Theoretical%20%20and%20Methodological%20Framework%20Final%20version%20december%202017%2014122017.pdf

Čada, K. (ed). (2015). *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. GAC spol. s r. o. https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf

European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, (2013). *Education and training monitor 2013*, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/63220>

European Education and Culture Executive Agency, Eurydice (2015). *Tackling early leaving from education and training in Europe: strategies, policies and measures*, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2797/33979>

Eurostat. (2023). *Early leavers from education and training by sex and labour status*. Statistics | Eurostat (europa.eu)

Evropská komise. (2010). *Evropa 2020: Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění*. KOM (2010) 2020 v konečném znění. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex:52010DC2020>

Haug, E., & Plant, P. (2015). The potential role of career guidance and career education in combating early school leaving. *Nyelvtudományi Közlemények*, (3), 5–15. http://real-j.mtak.hu/13956/3/nevelestudomany_2015_3.pdf

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Portál.

Hloušková, L. (2014). Mám základní vzdělání. Příčiny a důsledky předčasných odchodů ze studia a ze vzdělávání. *Studia paedagogica*, 19(2), 11–38. <https://doi.org/10.5817/SP2014-2-2>

Christenson, S. L., & Thurlow, M. L. (2004). School Dropouts: Prevention Considerations, Interventions, and Challenges. *Current Directions in Psychological Science*, 13(1), 36–39. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.01301010.x>

Kennelly, L., & Monrad, M. (2007). *Approaches to Dropout Prevention: Heeding Early Warning Signs with Appropriate Interventions*. National High School Center at the American Institutes for Research. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED499009.pdf>

Matoušek, R. (2018). *Finanční dopady předčasných odchodů ze vzdělávání pro stát a jednotlivce*. Agentura pro sociální začleňování. https://www.socialni-zaclenovani.cz/dokument/financni_dopady_predcasnych_odchodu-pdf/

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications, Inc. https://www.academia.edu/3600269/Qualitative_data_analysis_An_expanded_sourcebook

Nevala, A.-M., & Hawley, J. (2011). *Reducing Early School Leaving in the EU*, Directorate General for Internal Policies, Policy Department B: Structural and Cohesion Policies – Education and Culture. Office of the European Union. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/460048/IPOL-CULT_ET%282011%29460048%28SUM01%29_EN.pdf

Oomen, A., & Plant, P. (2014). *Early School Leaving and Lifelong Guidance*. The European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN). www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/english/elgpn-concept-note-no.-6-early-school-leaving-and-lifelong-guidance

Psfidou, I., Mouratoglou, N., Farazouli, A., & Harrison, C. (2022). *Minimising early leaving from vocational education and training in Europe: Career guidance and counselling as auxiliary levers*, Cedefop. <https://data.europa.eu/doi/10.2801/75320>

Rada Evropské unie (2021). *Usnesení Rady o strategickém rámci evropské spolupráce v oblasti vzdělávání a odborné přípravy s ohledem na vytvoření Evropského prostoru vzdělávání a další vývoj po jeho dosažení (2021–2030)* (2021/C 66/01). In Úřední věstník Evropské unie. Svazek 66, 21 s. C 32021G0226(01). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021G0226\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021G0226(01)&from=EN)

Rumberger, R. W., & Lim, S. A. (2008). *Why Students Drop Out of School: A Review of 25 Years of Research*. California Dropout Research Project Report. <https://www.issueab.org/resources/11658/11658.pdf>

Švaříček, R., & Šedová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.

Šlapalová, K., & Hladý, P. (2020). „Už mě to tam nebavilo“ – absentérství žáků středních odborných škol v kontextu odpoutávání se od školy. *Orbis Scholae*, 14(1), 81–99. https://karolinum.cz/data/clanek/8450/OS_14_1_0081.pdf

Tillner, J. (2013). *Zpráva o předčasných odchodech ze vzdělávání. Přehled opatření a příklady dobrých praxí v zahraničí a v ČR*. Národní ústav pro vzdělávání. <https://archiv-nuv.npi.cz/vystupy/predcasne-odchody.html>

Trhlíková, J. (2018). *Metodická doporučení pro práci se žáky ohroženými předčasným odchodem ze vzdělávání*. Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceZP?Stranka=9-0-158&NazevSeo=Metodicka-doporuceni-pro-praci-se-zaky-ohrozenymi->

Trhlíková, J. (2012). *Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách: Kvalitativní analýza rozhovorů s experty a příklady dobrých praxí*. Národní ústav pro vzdělávání. <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceZP?Stranka=9-0-112&NazevSeo=Predcasne-odchody-ze-vzdelavani-na-strednich->

Trhlíková, J., & Úlovcová, H. (2010). Vliv rodinného zázemí na předčasné odchody ze vzdělávání a dlouhodobou nezaměstnanost mladých lidí. In P. Matějů, J. Straková, & A. Veselý (Eds.), *Nerovnosti ve vzdělávání: Od měření k řešení* (s. 151–179). Sociologické nakladatelství (SLON).

Trhlíková, J., Veleta, R., Růtová, E., & Škrášková, P. (2023). *Předčasné odchody ze vzdělávání z pohledu pracovníků škol – zpráva z fokusních skupin*. NPI ČR (v přípravě).

Veselý, A., Nekola, M., & Drhová, Z. (2007). *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Sociologické nakladatelství (SLON).

Autorka

Bc. Ing. Jana Trhlíková

Národní pedagogický institut České republiky, Praha
jana.trhlikova@npi.cz

Autorka je absolventkou VŠE v Praze a Sociologie na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy (Bc.). V Národním pedagogickém institutu ČR se dlouhodobě věnuje analýzám přechodu absolventů středních škol na trh práce. Účastnila se projektů VIP Kariéra, Kurikulum S, Moderní společnost, P-KAP a dalších a je autorkou řady analytických publikací. Rovněž se v rámci sledování vzdělávací dráhy žáků zabývá mapováním procesu jejich kariérového rozhodování a je spoluautorkou knihy *Přechod žáků ze základní na střední školu: pohledy z výzkumů* (2009). Další oblastí jejího profesního zájmu je téma prevence a intervence předčasných odchodů ze vzdělávání. Z této oblasti je spoluautorkou kapitol Vliv rodinného zázemí na předčasné odchody ze vzdělávání a na dlouhodobou nezaměstnanost mladých lidí a Učební obory – specifika vzdělávací cesty a uplatnění na trhu práce v knize *Nerovnosti ve vzdělávání. Od měření k řešení* (2010). Těž je autorkou publikace *Prevence a intervence předčasných odchodů ze středních škol. Příručka opatření* (2015).

LinkedIn profil: <https://www.linkedin.com/in/jana-trhl%C3%ADkov%C3%A1-620a23232/>

Citujte

Trhlíková, J. (2023). Role kariérového poradenství v oblasti prevence a intervence předčasných odchodů ze škol. *Kariérové poradenstvo v teorii a praxi*, 12(23), 6–23. Dostupné z <https://www.euroguidance.cz/publikace.html>